

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, доцента Ковальнової Ольги Вікторівни
на дисертацію**

**Нирки Єлизавети Олександрівни «Процесуальний і тактичний аспекти
пред'явлення для впізнання», представлену на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Прагнення України інтегруватися до європейської та світової спільноти вимагає демократизації усіх державних інституцій та запровадження дієвих механізмів протидії негативним явищам у суспільстві. Саме тому в юридичній науці за умов здійснення судово-правової реформи триває наполегливий пошук найбільш раціональних форм, методів і прийомів розкриття та розслідування злочинів, забезпечення слідчих належними науково-методичними, організаційними й тактичними засобами для ефективного та успішного здійснення покладених на них професійних завдань. Водночас успішне вирішення слідчим поставлених завдань потребує не лише бездоганного знання норм права та особливостей їх практичної реалізації, але й вимагає застосування положень інших наук, зокрема психології.

Серед слідчих (розшукових) дій пред'явлення для впізнання є важливим процесуальним засобом встановлення тотожності об'єктів за їх ідеальними відображеннями. На сьогодні у криміналістичній тактиці недостатньо розроблені окремі види і способи пред'явлення для впізнання. Наприклад, впізнання за функціональними ознаками залишається проблемним. Потребують відповідної наукової розробки й інші питання проведення пред'явлення для впізнання. Наукові пошуки у цьому напрямку можуть суттєво розширити можливості отримання доказової інформації та усунути суперечності і прогалини, які мають місце в чинному законодавстві. Вищесказане підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження.

Проаналізувавши зміст матеріалу, слід відмітити, що дисертаційна робота Нирки Єлизавети Олександрівни містить правові, теоретичні та організаційні засади досліджуваної теми, що базується на ретельному аналізі

законодавчого масиву, доктринальних напрацювань та практичних елементів судово-слідчої діяльності, аналізі зарубіжного досвіду. З огляду на зазначене, обрана тематика виступає надзвичайно важливою як для наукового дослідження, так і для практичного вдосконалення досудового розслідування в умовах сьогодення.

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість. Обґрунтованість і достовірність результатів дисертаційної роботи Є. О. Нирки обумовлюється належним і достатньо якісним підбором емпіричної бази дослідження. До факторів, що обумовлюють достовірність та обґрунтованість дослідження необхідно віднести і досить вдало обрану структуру дисертації, яка відображає логіку викладу змісту дисертації, що дозволило авторці сформулювати низку важливих наукових положень, пропозицій, висновків та рекомендацій. Таким чином, висунуті авторкою задля досягнення поставленої мети завдання виконані на належному методологічному рівні, що є підтвердженням оволодіння Є. О. Ниркою методологією наукової діяльності.

Авторкою в межах дисертаційного дослідження у **першому розділі** роботи розглянуто процес утворення і трансформації інституту пред'явлення для впізнання в кримінальному процесі, його місця серед слідчих (розшукових) дій. На підставі проведеного історичного аналізу надається визначення поняття пред'явлення для впізнання, як слідчої (розшукової) дії, яка полягає в ідентифікації пред'явленого об'єкта (людини, речі, трупа) за уявним образом, що зберігся в пам'яті певної особи. Аргументовано, що у зв'язку з цим не може бути прийнятним розширене тлумачення мети даної слідчої дії, коли додатковим її завданням визначається встановлення групової належності (схожості) об'єкта.

У **другому розділі** роботи дисертантка на основі аналізу психологічної літератури і слідчої практики робить висновок, що формування показань

особи, яка впізнає, складається з таких психічних процесів: сприйняття об'єкта за допомогою органів чуття; запам'ятовування ознак об'єкта і формування його уявного образу; відтворення уявного образу в словесній формі під час допиту; узнавання об'єкта під час пред'явлення для впізнання. Вказані стадії формування показань відповідають основним психологічним процесам, що відбуваються в мозку людини під час її пізнавальної діяльності. На ці процеси здійснюють вплив як суб'єктивні, так й об'єктивні чинники. Аргументовано, що особі, яка допитується на предмет встановлення її можливості впізнати певний об'єкт (людину, річ, труп) може бути надана допомога шляхом сприяння відновленню в пам'яті допитуваної особи забутого нею матеріалу. Це досить складне але актуальне завдання, вирішення якого вимагає психологічної кваліфікованості слідчого. Мнемічна допомога заснована на пожвавленні смислових і просторово-часових зв'язків, асоціацій. Для адекватного відтворення подій істотне значення має мобілізація мнемічної діяльності допитуваної особи на відтворення подій в тій послідовності, в якій вони відбувалися. Події відтворюються більш точно при їх прив'язці до певних важливих епізодів життєдіяльності допитуваної особи.

У **третьому розділі авторка** доводить, що пред'явлення для впізнання не є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією в кожному кримінальному провадженні – її проведення можливе лише при наявності певних умов, які визначаються групою чинників. Авторка аргументує, що підготовчі заходи обумовлені процесуальними приписами (вимогами) і тактичними завданнями даної слідчої (розшукової) дії. Зазначається, що підготовчі заходи реалізуються після оцінки всіх наявних чинників, на основі яких сформувалося внутрішнє переконання з боку слідчого (прокурора) щодо можливості ідентифікації певного об'єкта і прийнято рішення щодо проведення пред'явлення для впізнання. При проведенні пред'явлення для впізнання важливим є дотримання певного порядку дій, який забезпечує виконання процесуальних приписів (вимог) і вирішення тактичних завдань

даної слідчої (розшукової) дії. Найбільш повно такий порядок висвітлюється стосовно пред'явлення для впізнання особи. На основі аналізу слідчої практики і спеціальної літератури авторка запропонувала алгоритм його проведення. Далі авторка наголосила, що на тлі загальних правил пред'явлення для впізнання потрібно виділити й окремі види цієї слідчої дії, які мають певні особливості у підготовці й проведенні.

В дисертації міститься ряд інших положень, висновків та пропозицій, за умови запровадження яких до національного правового простору буде вирішено ряд важливих задач теоретичного та практичного спрямування, що є ознакою цілісності, завершеності та значимості наукової новизни отриманих результатів дослідження Є. О. Нирки.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані за результатами проведеного дослідження висновки і сформульовані пропозиції можуть бути використані у: законотворчій діяльності – під час удосконалення чинних і розробки нових нормативно-правових актів; науково-дослідній сфері – для подальшого розв'язання проблемних питань та проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на розвиток кримінального процесу та криміналістики; правозастосовній діяльності – для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій щодо проведення пред'явлення для впізнання у кримінальних провадженнях; освітньому процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін, а також проведення різних видів занять з відповідних дисциплін у системі підвищення кваліфікації слідчих.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Рецензування дисертаційного дослідження Є. О. Нирки дозволило зробити висновок, що воно є структурованим та ґрунтується на результатах аналізу значної кількості

нормативно-правових актів, наукового доробку кримінального процесуального права, криміналістики, а також наукових праць вчених із різних наукових сфер. Дисертація Є. О. Нирки є комплексним дослідженням, що визначається наявним послідовним підходом до висвітлення його об'єкту та предмету, досягнення реалізації цілей та задач.

Мета дисертаційного дослідження полягає в удосконаленні на основі аналізу чинного кримінального процесуального законодавства і слідчо-судової практики у світлі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод положень щодо проведення пред'явлення для впізнання. Для досягнення вказаної мети були поставлені і вирішувалися наступні наукові завдання: на основі аналізу історії формування пред'явлення для впізнання визначено трансформації його тлумачення, сформульовано його сучасне поняття, запропоновано удосконалення редакції ст. 228 КПК України; охарактеризовано особливості змін у процесуально-правовому регулюванні пред'явлення для впізнання законодавцем України; визначено психологічні основи формування образів у пам'яті людини та її показань, як передумови пред'явлення для впізнання; охарактеризовано психологічний вплив на особу під час підготовки і проведення пред'явлення для впізнання; визначено чинники, що впливають на прийняття рішення щодо проведення пред'явлення для впізнання; визначено підготовчі заходи до пред'явлення для впізнання; сформульовано рекомендації щодо дотримання певного порядку у пред'явленні для впізнання і застосуванні тактичних прийомів; охарактеризовано особливості окремих видів пред'явлення для впізнання.

Робота, представлена Є. О. Ниркою, характеризується системним аналізом предмету дослідження. Структура дисертації повністю відповідає меті і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені авторкою.

Глибина і достовірність результатів дисертаційної роботи забезпечена володінням авторкою методами наукового пізнання. Авторка використала в

якості теоретико-методологічної основи дослідження загальні та спеціальні методи наукового пошуку, що в сукупності надало можливість досліджувати проблематику системно.

Авторкою у сформульованих наукових положеннях, висновках і рекомендаціях використано сучасні досягнення юридичної науки та широку джерельну базу дослідження, здійснено апробацію основних концептуальних ідей і положень дослідження, що призвело до належного ступеня наукової обґрунтованості та практичної цінності результатів виконаного дослідження. Вдалий вибір методів дослідження, аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження процесуального і тактичного аспектів пред'явлення для впізнання, дозволили успішно розв'язати поставлені задачі.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Детальний аналіз дисертації Є.О. Нирки дає підстави дійти висновку про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних рекомендацій, які мають значення для удосконалення теоретичних положень і практики проведення пред'явлення для впізнання.

Найбільш значущими серед них є такі, що мають певний ступінь новизни: *вперше:* сформульована обґрунтована пропозиція щодо удосконалення редакції ст. 228 КПК України з вказівкою на мету пред'явлення для впізнання – встановлення тотожності виявленого об'єкта, який має значення для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення; визначені чинники, лише за наявності яких стає можливим прийняття рішення щодо проведення пред'явлення для впізнання; *удосконалено:* положення щодо тлумачення процесуальних вимог (приписів) до пред'явлення для впізнання, які є основою для визначення правил його

підготовки і проведення; положення, що стосуються переліку та характеристики підготовчих заходів до проведення пред'явлення для впізнання; положення і рекомендації, що стосуються дотримання певного порядку дій під час пред'явлення для впізнання, який забезпечує виконання процесуальних приписів і вирішення тактичних завдань; *дістало подальшого розвитку*: положення щодо визначення психологічних основ формування образів у пам'яті людини та її показань, як передумови пред'явлення для впізнання; положення щодо здійснення психологічного впливу на особу, яка буде впізнавати, як основи тактики підготовки і проведення пред'явлення для впізнання; положення щодо особливостей підготовки і проведення окремих видів пред'явлення для впізнання.

Повнота викладу наукових положень в публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Достовірність одержаних результатів підтверджується не тільки їх суто науковою значимістю, як певною системою здобутих дисертанткою нових знань, що заповнюють деякі прогалини в кримінальному процесуальному праві України та криміналістиці, але й їх практичною затребуваністю на сучасному етапі, зокрема для вдосконалення чинного національного законодавства в тій його частині, що стосується проблематики процесуального і тактичного аспектів пред'явлення для впізнання. Проведена авторкою науково-дослідна робота є результатом її власних напрацювань, вдалою спробою визначення основних напрямів вдосконалення процесуального і тактичного аспектів пред'явлення для впізнання.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у 7 наукових публікаціях, серед яких 4 – у наукових журналах та збірниках наукових праць, включених Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, та тезах 3 доповідей на науково-практичних конференціях.

Зауваження щодо змісту дисертації. Враховуючи загальну позитивну оцінку наукової роботи, слід звернути увагу на дискусійні положення, які

потребують додаткових роз'яснень та аргументації, а також можуть стати предметом обговорення у ході її захисту. Зокрема, слід звернути увагу на такі зауваження:

1. У підрозділі 3.4 (с. 187) дисертантка визначає види пред'явлення для впізнання в залежності від об'єкта, який підлягає впізнанню та за критерієм можливості впізнання особи в натурі, проте не надає детального опису класифікації видів пред'явлення для впізнання. Відповідно дана позиція потребує додаткового обґрунтування дисертанткою під час публічного захисту.

2. У підрозділі 3.1 роботи дисертантка робить висновок, що пред'явлення для впізнання не є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією в кожному кримінальному провадженні – її проведення можливе лише при наявності певних умов (чинників). У наведеному у цьому підрозділі дисертації переліку чинників чітко простежується процесуальна складова, що впливає на прийняття рішення щодо пред'явлення для впізнання. А психологічні чинники, про важливість яких неодноразово згадується у дисертації, та дослідженню яких присвячений розділ 2, чомусь до цього переліку чинників не ввійшли.

Дані зауваження є суб'єктивною оцінкою рецензента, є дискусійними та не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження.

Загальний висновок. Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що дисертаційне дослідження Нирки Єлизавети Олександрівни «Процесуальний і тактичний аспекти пред'явлення для впізнання» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати. Робота відповідає вимогам, які закріплені у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами) та Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка – Нирка Єлизавета Олександрівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

**доктор юридичних наук, доцент,
декан факультету № 1
Донецького державного
університету внутрішніх справ**

Ольга КОВАЛЬОВА

Підпис Ковальнової Ольги Вікторівни засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності**

Наталя ХОЗЛУ